

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Befria barnlitteraturen ur databasskuggan!

Lassén-Seger, Maria

Published in:
Finsk Tidskrift

Published: 01/01/2023

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Lassén-Seger, M. (2023). Befria barnlitteraturen ur databasskuggan! Den digitala arkivforskningens möjligheter. *Finsk Tidskrift*, (3-4), 71-84. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231013139987>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Befria barnlitteraturen ur databasskuggan! Den digitala arkivforskningens möjligheter

---

Maria Lassén-Seger

Det litteraturvetenskapliga översiktsprojekt jag forskar inom kallas för Toppelill. Varför då? En orsak är given. Det gör att vi slipper rabbla upp hela titeln som anger vad vi jobbar med, nämligen att kartlägga hur barnlitteraturkritiken och -forskningen på svenska i Finland kom till. Inom projektet söker vi svar på frågor som: När började böcker för barn och unga recenseras på svenska i finländska dagstidningar? Vad skrev recensenterna om? Var skrev de och vem var de? På liknande sätt ska vi belysa hur den akademiska forskningen på svenska i Finland kring barn- och ungdomslitteratur växte fram och blev det etablerade forskningsfält det är i dag. Vilka paradigmskiften ägde rum på vägen? Vem var de centrala aktörerna?

Men det finns också ett annat – minst lika viktigt – skäl till att projektet kallas Toppelill. Så heter nämligen en dikt som Zacharias Topelius skrev redan som sjuåring. Dikten tillägnas en död fågel och omfattar – den sprittande glada titeln till trots – stort allvar och vemod:

Tippelill, var fri och glad,
Flyg till Gud i gröna blad!
Tack för att du sjöng för mig;
Jag har ledsamt efter dig.

(Topelius 1897, 64.)

Dikten är inte sentimental, tvärtom rymmer den ett bråddjup av känslor: glädjen över det liv som var, sorgen över att det är förbi och trösten som Topelius känner inför ett liv efter detta. Dikten utgör för mig en sinnebild för den barnlitteratur som lekfullt och fantasirikt tillåts rymma och utforska ett brett spektrum av känslor. I en tid av ökad ängslighet i bokbranschen – inte minst angående vad en får och inte får skriva om för barn och unga – blir det allt viktigare att påminna om att också litteratur för unga läsare måste få innehålla allt från glädje och hopp till smärta och svärta. Vad ska vi annars ha den till?

Databassynlig eller -osynlig?

En av mina första uppgifter inom projektet är att leta mig bakåt i tiden och reda ut hur den finländska barnlitteraturkritiken på svenska fick sin början. Eftersom jag tidigare främst forskat i modern barn- och ungdomslitteratur är uppgiften utmanande. Jag ska för första gången på allvar ägna mig åt arkivstudier. Uppdraget är både lustfyllt och skrämmande. *Tänk* om jag hittar något nytt. Tänk om jag *inte* hittar något nytt. Som forskare i ett översiktsprojekt måste inte ny kunskap skapas, men – herregud – det vill jag ju gärna.

Som tur är börjar projektet inte från noll. Gedigna pionjärarbeten underlättar arbetet och till uppdraget hör att – som en del av det metaperspektiv vi anlägger på barnlitteraturkritik och forskning – uppmärksamma sådana insatser. Samtidigt har litteraturvetaren Anna Biström (2021, 2022) påvisat att många av de allra tidigaste författarskapen på svenska i Finland befinner sig i så kallad ”databasskugga”. Biström har med hjälp av digitala metoder tagit ett bredare grepp om litteraturhistorien bortom det begränsade antal författarskap som hittills utforskats och därmed

synliggjorts. Hon har letat i bibliografier, litteraturhistoriska översiktsverk och biblioteksdatabaser för att hitta så många finländska, svenskspråkiga, skönlitterära författarskap under hundraårsperioden 1830–1930 som möjligt. Biströms undersökning visar att dessa källor inte är heltäckande. Vid jämförelser dem emellan framgår tydligt att vissa författarskap har en högre grad av ”databassynlighet”, medan andra har en lägre sådan eller ingen alls. De senare befinner sig därmed i ”databasskugga”, med risk för att förbli där enligt logiken: det som inte syns, finns inte.

Barnlitteraturens paradoxala status

Hur synlig, omskriven och utforskad är då den tidiga finländska skönlitteraturen för barn och unga på svenska? I sin kartläggning har Biström inte – för ingen kan ju göra allt – angett exakt vilka alla författare som ägnat sig åt att skriva för barn och unga. Men hon noterar att många barnlitterära författarskap hör till dem som har de lägsta graderna av databassynlighet eller är helt databasosynliga (Biström 2021, 213–214).

En bidragande orsak till detta är, menar jag, att den barnlitteratur som växte fram under 1800-talet starkt förknippades med hemmets och kvinnans marginaliserade samhällssfär. Att skriva för barn och unga blev visserligen en domän som öppnade upp för kvinnliga författare, men som Biström konstaterar har tidiga kvinnliga författare i regel en lägre grad av databassynlighet (Biström 2021, 212). Därtill ansågs böcker för barn och unga ännu en bra bit in på 1900-talet vara förenklad litteratur som inte lämpade sig för djupare litterära studier. Medan den tidiga barnlitteraturens bildande och uppfostrande värde erkändes och diskuterades flitigt, var det färre som intresserade sig för dess litterära form och poetik.

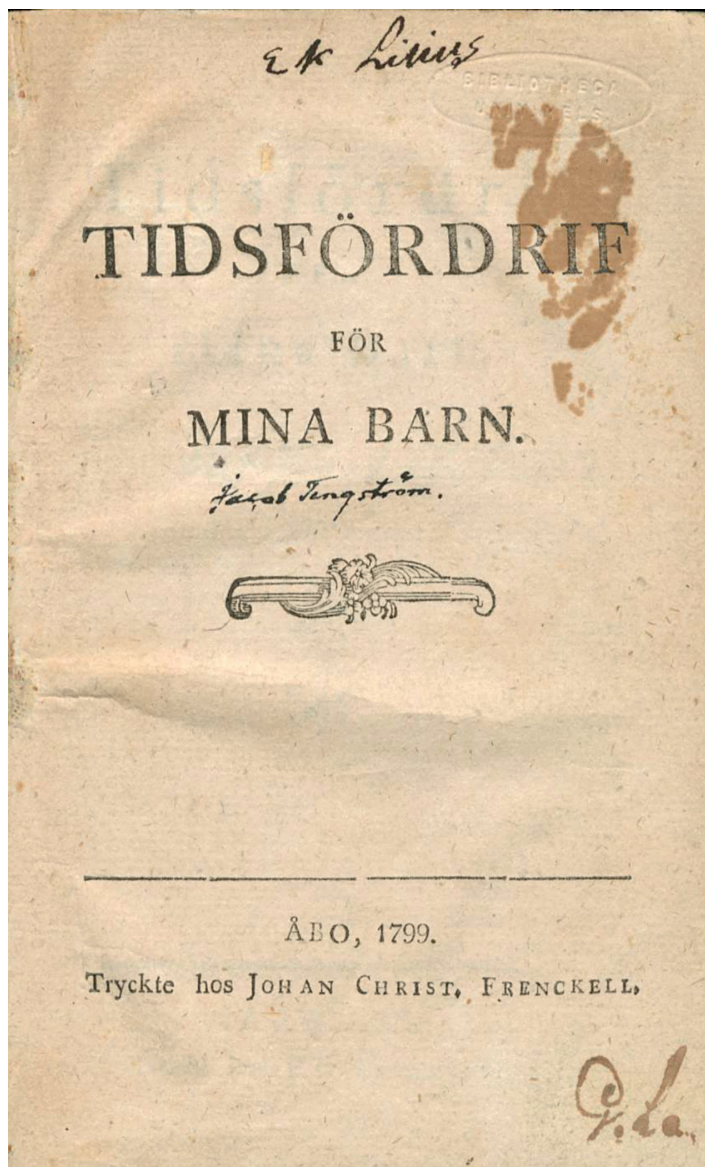
Barnlitteraturens databasskugga föreställer jag mig därför indikera två saker. För det första, att den tidiga barn- och ungdomslitteraturen är paradoxalt uppgraderad som viktig (i betydelsen uppfostrande, karaktärsdanande och som en inkörsport till läsning) samtidigt som den inte tillskrivs samma värde som litteratur för vuxna. För det andra, att denna paradoxala status gjort att den

äldre barn- och ungdomslitteraturen än i dag förblivit i en osynliggörande databasskugga. Toppelill-projektet kan därmed ses som en motreaktion till denna skevhet. Det finns ett uppenbart behov av att synliggöra det barnlitterära kretsloppet över längre tid och lyfta fram centrala händelser och aktörer.

Den första tokhyllade finländska skönlitterära barnboken

Toppelill-projektet har år 1850 som startpunkt. Språnget tas från kulturgiganten Zacharias Topelius – ytterligare en orsak till projektets namn – som till skillnad från de flesta av oss faktiskt gjorde *allt*. Innan Tove Jansson, var han vår största barnlitterära portalfigur och förnyare. Topelius skrev både *för* barn och *om* vad som utmärker god barnlitteratur. Hans sagor, berättelser, barn-tidskrifter, dikter, visor, dramatik, lekar och pedagogiska barnlitteratursyn vann gehör långt utanför landets gränser. Vid sidan av danske H.C. Andersen var han ”den mest betydande nordiska författaren för barn under 1800-talet” (Widhe 2021, XIX). Men, vad fanns på svenska i Finland innan Topelius? Knappast dök han upp ur ett ingenting.

Med hjälp av litteraturhistoriska översikter skrivna av pionjärer som Kerstin Rosenqvist (1974), Irja Lappalainen (1979), Ulla Lehtonen (1981), Marita Rajalin (1984), Göte Klingberg (1988), Riitta Kuivasmäki (1990) och Janina Orlov (1999), som kartlagt den tidiga svenska och finska barnlitteraturen letar jag mig bakåt i tid. De tar mig ända tillbaka till sekelskiftet 1700–1800 när teologen, historikern och biskopen Jacob Tengström 1799 gav ut den första finländska skönlitterära barnboken *Tidsfördrif för Mina Barn*. Fyra år tidigare hade Tengström gett ut läroboken *Läse-Öfning för Mina Barn* (1795). Tengström hade studerat för Henrik Gabriel Porthan, som trogen upplysningens ideal tidigt förespråkade barns läsning. Tengströms böcker fick stort genomslag. Men hur viktiga och nyskapande de ansågs vara förstår jag först när jag själv går till Nationalbibliotekets digitala arkiv och letar fram de recensioner hans böcker fick.

Jacob Tengströms *Tidsfördrif för Mina Barn* från 1799 anses vara den första skönlitterära barnboken som utgivits i Finland.
Bild: Åbo Akademi Biblioteks digitaliserade samlingar.

På sin samtids vis utgav Tengström sina barnböcker anonymt. Även recensionerna av dem är anonymt publicerade. Lyckligtvis har pionjärer före mig hittat belägg för att båda böckerna recenserades i *Åbo Tidningar* av ingen mindre är diktaren och teologen Franz Michael Franzén som likt Tengström hörde till kretsens kring Porthan (Lehtonen 1981, 71, 150). Franzén välkomnar Tengströms *Läse-Öfning* eftersom bristen på bra läroböcker för barn var stor. LikT Tengström ställer han sig skarpt kritisk till att barn tvingas lära sig böner och andra texter utantill utan att få någon som helst vägledning i att förstå deras innehåll. Barnet har därmed "plågats med en möda, af hvilken det njuter ingen frukt: och får dels afsmak för all läsning, dels en wana at läsa utan at tänka" (Franzén 1795, 1). Både Franzén och Tengström ansåg att barn ska uppmuntras läsa eftertänksamt och på ett sätt som gör det lästa begripligt för dem. Recensionen – som med dagens vokabulär kunde beskrivas som "tokhyllande" – sträcker sig över hela två nummer (18 och 19) av *Åbo Tidningar* 1795 och innehåller flera utdrag ur boken.

Lika tokhyllad och ännu mer omfångsrik är Franzéns recension av Tengströms följande barnbok *Tidsfördrif*. Medan Gezelius d.ä.:s *Ett rätt barnaklenodium* (1666), som kombinerar ABC-bok och katekes, anses vara "den första barnbok som utkommit på svenska i Finland" (Orlov 1999, 340), är Tengströms *Tidsfördrif* den allra första finländska *skönlitterära* barnboken och Franzéns bokanmälan därmed den allra första finländska barnlitterära recensionen. Franzén är så till den grad förtjust att han diskuterar boken i hela tre nummer (15,16 och 17) av *Åbo Tidningar* våren 1799. Att recensioner trycks i följetongsform är nytt för mig. Med dagens mått mätt är det mediala utrymme böckerna får gigantiskt. Särskilt eftersom *Åbo Tidningar* vid den här tiden enbart omfattade fyra sidor per nummer.

Det bästa med boken, enligt Franzén, är att den både roar och undervisar på ett barnanpassat sätt: "[d]e sundaste begrep, de wisaste grundsatser och de ädlaste känslor meddelas i en naif ton af oskyldig munterhet" ([Franzén] 1799a: 1). Han framhåller också att även om dikter för barn kan se enkla ut, så är de svåra att skriva eftersom:

[w]alet af ämnen, känslor och bilder, måste på en gång uppfylla både upfostrarens och konstnarens fordran. Uttrycket måste under all sin enkelhet, lätthet och tydlighet, äga poetisk kraft, ädelhet och skönhet. Hwärt ord bör wara så waldt, och hwar mening så sammanfatt, at barnet icke blott fattar et riktigt begrep om saken, utan tillika winner en sann och fin känsla af språkets renhet och styrka. [...] Med et ord: det som säges bör wara sannt, ädelt och lärorikt, och sägas i en naif ton. Men ingen stil är wanskligare än den naifwa.

([Franzén] 1799b, 1.)

Här slås jag särskilt av att det inte enbart är bokens innehåll som bedöms utan också dess språkliga och stilistiska egenskaper. Franzén är tydlig med att ett naivt *barnperspektiv* kan och bör anläggas i det som skrivs för barn. I sin egen barnlyrik månar han om ett sådant naivt perspektiv och poängterar här hur svårt det är att skriva så enkelt.

Fantasins pedagogik och nya barnlitterära ideal

Medan barnperspektivet är närmast legio inom dagens barnlitteratur, kom det – trots Franzéns tidiga maning – att ta sin tid innan en sådan uppfattning vann brett gehör bland barnbokens författare, recensenter och forskare. Det är egentligen först vid 1800-talets mitt som en självständig barnlitteratur på svenska i Finland växer fram ur Zacharias Topelius insatser som författare, folkbildare och pedagog. Med honom blir en barnlitteratur utan alltför starka didaktiska drag och utan alltför starkt beroende av utländska förlagor till (Rajalin 1984, 40). Enligt Olle Widhe som tagit ett samlat grepp om det ”omfattande manifestliknande program om barn och barns läsning som [Topelius] lanserade i olika forum”, genomsyras allt Topelius skriver för och om barn av en ”fantasins pedagogik” (Widhe 2021, XIX, XXVIII). Utgående från den tyska romantikens pedagogiska idéer – särskilt Friedrich Fröbels – om fantasins och känslans betydelse för barnets utveckling, förnyar Topelius barnboken och uppgraderar samtidigt dess betydelse (Widhe 2021).

För att lansera sitt nya barnlitterära ideal polemiserar Topelius återkommande kring vad som skiljer den goda barnlitteraturen

från den dåliga. Han formulerar härmed en barnlitterär poetik som grundar sig på en viss uppfattning om vad barn *är* och vad de *behöver*. I förordet till första delen av *Läsning för barn* (1865) uppmanar Topelius barnboksförfattaren att ställa:

”sig midt ibland dem [barnen]. De många, som tala till barn i den bekanta n e d l å t a n d e tonen, likasom skulle de sänka sig till varelser af en lägre ordning, de ana icke huru fin näsa man har vid den ålder, när man ej brukar näsduk”

(Topelius [1865] 2021, 3.)

Goda barnböcker, menar Topelius, talar till förstånd, känsla och fantasi på ett sätt som beaktar barnets inneboende godhet, känslor och behov (jfr Widhe 2021). Dåliga (rentav skadliga) barnböcker kännetecknas i sin tur av att de saknar ”det sedligt goda, det barnligt naiwa, det gladt skämtsama eller det oskyldigt wackra” (Topelius 1855d). Betydelsen av goda böcker för barn är, enligt Topelius, avgörande. I brist på normerande recensioner uppmanar han 1855 vuxna bokköpare att själva ”gallra ut det som är onyttigt eller rent af skadligt”, för att senare föreslå att en litterär jury kring jul borde ”sitta till doms öfver ny och gammal ungdomsläsning” (Topelius 1855d; Widhe 2021, LXXX). Härmed formulerar han ett tidigt upprop om ökad expertis kring det barnlitterära.

För dagens läsare kan det vara vanskligt att uppfatta vari Topelius förnyande insatser låg, eftersom de lätt döljs bakom hans stränga anspråk på vad som är god respektive skadlig läsning. Topelius hade helt klart ett ärende med den barnlitteratur han själv skrev och ansåg vara god. Läsning skulle, enligt honom, inte vara något lättjefullt ”tidsfördrif”. Barnlitteraturen skulle främja kristlig fostran, kärleken till hem och fosterland samt finska språket och kulturen (Topelius 1855a, 1855b, 1855c, 1855d). Han förblir sagans främsta försvarare, men förbehåller sig rätten att enbart rekommendera ”den naturfriska, naiva och glada sagan” (Topelius 1855d). Idealet är en enkel och tydlig berättelse som ”gifwa lagom näring åt fantasin”, är lämpligt uppfostrande och estetiskt tilltalande (Topelius 1855d).

För att få syn på det nya med Topelius idéer om barnlitteraturen behöver de betraktas i förhållande till den i upplysningens

anda förnuftsinriktade barnlitteratur han skarpt kritiserar och vill förändra. Särskilt ondgör han sig över den stelbenta moralism som hittills varit självklar i barnböcker. Barnlitteraturen ska, menar han, inte disciplinera, utan möta barns inre behov och verklighet (Widhe 2021, XXVIII). Berättelsens moral är fortfarande viktig, men får inte vara ”torr och frånstötande” utan bör gestaltas ”gömd i sjelfwa berättelsen som en doft uti blomman” (Topelius 1855d). Den ska inte heller ”ösas med slef eller påklistras som skylt” (Topelius [1865] 2021, 4). Topelius risar också de torftigt skildrade barnkaraktärerna i samtida barnböcker:

”Vi vilja ej hafva dessa förklemade, vekliga, viljelösa dockor, som I pinen ihjäl med edert välmenta gnat. Vi begära helsa och kraft, mod och beslutsamhet; varma, hängifna hjertan utan beräkning; starka sjelfbeherrskande viljor och en frimodig lust att lefwa och handla”

(Topelius [1865] 2021, 5.)

Som svar på den egna kritiken introducerar han nya, komplexa barnkaraktärer i svensk barnlitteratur (jfr Widhe 2021, XXXV). Ett inkännande och solidariserande barnperspektiv är därmed av avgörande betydelse för Topelius barnlitterära poetik.

Barnperspektivet som barnbokens bärkraft

Så långt kommen i att överblicka det allra tidigaste skedet av barnlitteratur på svenska i Finland slås jag av följande iakttagelser.

För det första. Det existerar ett tidsglapp på ca 50 år mellan Tengströms entusiastiskt mottagna barnböcker och framväxten av en bredare barnboksutgivning och recensionsverksamhet på svenska i Finland. För att en sådan skulle komma i gång krävdes ökad läsförmåga (bortom de privilegierade samhällsklasserna) samt en infrastruktur kring bokutgivning och dagspress i vilken böckerna kunde recenseras. Det krävdes också insatser för att få i gång en inhemsk barnboksproduktion vid sidan av de översättningar som dominerade marknaden. Behovet av egna barnböcker motiverades av tidens nationalromantiska nationsideal, samt en önskan om att höja kvaliteten på utbudet. Men utländska böcker fungerade

ännu under tidigt 1800-tal som inspirerande förlagor. Exempelvis skrevs nya texter till utländska bildverk och inställningen till flerspråkighet var positiv. Topelius månade särskilt om bildens betydelse för barnboken samt om att en finskspråkig barnlitteratur skulle byggas upp jämsides den svenskspråkiga. Utgivningen och recenserandet av barnböcker var länge som livligast inför jul då marknaden mättades med böcker tänkta som julgåvor. Men vid sidan av översiktsrecensioner kopplade till julhandeln förekom även längre recensioner av enskilda verk. Här utmärker sig särskilt Topelius barnböcker – såväl skönlitterära verk som läroböcker – vilka uppmärksammades med långa och omfattande recensioner i svenskspråkig dagspress över hela landet.

För det andra. Den tidiga barnbokskritiken och de allra första ansatserna till att formulera en barnlitterär poetik knöts starkt till tanken om ett barnperspektiv. Än i dag är barnperspektivet ett centralt begrepp för barnlitteraturforskare och -kritiker när det gäller att förstå och bedöma barnlitteratur. Såväl barnboksförfattare som -forskare har utforskat barnperspektivet som ett intrikat narrativt och stilistiskt grepp. Exempelvis Tove Jansson redogör i sin essä "Den lömska barnboksförfattaren" (1961) för hur hon använder sig av barnbokens naiva berättargrepp som kamouflage (Westin 2014), Vivi Edström (1980) påtalar det naiva berättarperspektivets kraft och möjligheter, medan Ulla Rhedin (2004, 2013) formulerar "det konsekventa barnperspektivet" som ett ideal för barnlitteratur som solidariserar sig helt med sina unga läsare. Ett inkluderande barnperspektiv är i dag rentav något som avkrävs den "goda" barnlitteraturen. Varför skriva böcker som inte liar sig med sin målgrupp?

Men bland de som är överens om att barnböcker ska ha barnperspektiv, skiljer sig synen på *hur* ett sådant ska se ut. Under tidigt 1800-tal rådde en helt annan syn på barn och bildning än den vi har i dag. De tidiga ansatser att formulera en barnlitterär poetik på svenska i Finland som lyfts fram här visar tydligt att uppfattningarna om vad ett naivt barnperspektiv omfattar är kontextbundna, föränderliga och ofta omdebatterade. Recensenten Franzén påpekar exempelvis att god barnlitteratur behövs för att utveckla en god smak, medan barnlitterära författare och kritiker i dag är mer inställda på att möta behovet av mångfald och

inkludering. Också Topelius villkorar det naiva barnperspektivet med att det bör kalibreras mot en räckta ideologiska livsval och sunda uppfostringsideal. Ändå är det ögonöppnande att synen på barnlitteraturen som särskild från annan litteratur, liksom synen på ett komplext, naivt barnperspektiv som en stilistisk utmaning och tillgång formuleras så starkt och tydligt redan i barnlitteraturens begynnelse.

Vägen mot att skingra databasskuggan

Inledningsvis motiverade jag, utgående från den barnlitterära databasskuggan, behovet av den översiktsstudie Toppelill-projektet har som sitt mål. Men det är inte bara databasosynligheten som triggat min nyfikenhet, utan också en växande insikt om att barnböcker hör till de vardagsföremål och artefakter som behandlats styvmoderligt under historiens gång. I bokhistoriska bibliografier och historiskt inriktade databaser som Finska barnboksinstitutets ovärderliga *Björken och stjärnan: Barn- och ungdomslitteratur i Finland 1543–1899* stöter jag återkommande på kommentarer om böcker som det finns utgivningsuppgifter om men som inte längre går att få tag på för att beskriva närmare. Många barnböcker har helt enkelt lästs sönder och därmed försvunnit ur historien.

Förstås finns bevarade barnbokssamlingar som hjälpt forskningen framåt. Markus Brummer-Korvenkontio (2020) har utgående från bland annat Nationalbibliotekets Brummeriana-samling tecknat konturerna av vad finländska barn och unga läste under 1800-talet. Också han utgår från Tengströms *Tidsfördrif*, men har som bokhistoriker ett helt annat perspektiv än mitt. Medan han intresserar sig brett för barns och ungas läsning, letar jag efter information om hur den skönlitteratur som uttryckligen skrevs och utgavs för barn och unga mottogs och recenserades.

Från Tengströms första skönlitterära barnbok, Franzéns första barnboksrecension och från Topelius insatser för att formulera en barnlitterär poetik kommer jag att leta mig vidare. Till min hjälp har jag, förutom viktiga pionjärinsatser, Nationalbibliotekets omfattande digitalisering av finländsk dagspress. Den senare erbjuder en ny möjlighet att bläddra i århundratals av dagstidningar.

Samtidigt är mängden material svindlande stor. För att hantera det stora tidsspännat måste jag ovillkorligen fokusera på att göra nedslag, men inte nödvändigtvis de mest uppenbara, utan med lyhördhet för sådant som hamnat i historieskrivningens och databasernas skugga.

Kan dikten om Toppelill, den lilla döda fågeln, visa vägen? Med sitt bokstavliga barnperspektiv – författaren var ju faktiskt bara sju år! – manar dikten till nyfikenhet, frihet och glädje. En infallsvinkel som kan vara till tröst och hjälp för att hantera alla de möjligheter – och svårigheter – de digitala arkiven erbjuder.

Referenser

- Biström, Anna (2021): "Forskarnas favoriter och det stora utförskade. En grovgenomgång av finländska skönlitterära författare på svenska 1830–1930 och deras synlighet i databasreferenser och sekundärlitteratur", *Samlaren* 142, s. 188–239. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1643757/FULLTEXT01.pdf>
- Biström, Anna (2022): "Den närläsande litteraturvetenskapens möten med siffror och maskiner – och ett forskningsexempel utifrån finländsk litteratur på svenska mellan 1830 och 1930", *Finsk tidskrift* 3–4, s. 85–95.
- Brummer-Korvenkontio, Markus (2000): *Lapsuuden kirjat Suomessa 1799–1899 = Barndomens böcker i Finland 1799–1899 = Children's books in Finland 1799–1899*. Helsingfors: C. Hagelstams antikvariska bokhandel & Helsingfors universitetsbibliotek.
- Edström, Vivi (1980): *Barnbokens form*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- [Franzén, Frans Michael] (1795): [Recension av] *Läseöfning för mina Barn, Åbo tidningar* nr 18 4 maj, s. 1–2.
- [Franzén, Frans Michael] (1799a): [Recension av] *Tidsfördrif för mina Barn, Åbo tidningar* nr 15 15 april, s. 1–3.
- [Franzén, Frans Michael] (1799b): [Recension av] *Tidsfördrif för mina Barn, Åbo tidningar* nr 17 29 april, s. 1–2.
- Klingberg, Göte (1998): *Den tidiga barnboken i Sverige*. Stockholm: Natur & Kultur.

- Kuivasmäki, Riitta (1990): *Sivollisuuden tuntoa ja ylevätä kauneuden mieltä. Suomenkielinen nuorisokirjallisuus 1851–1899*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lappalainen, Irja (1979): *Suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuus*. 2 uppl. Esbo: Weilin+Göös.
- Lehtonen, Ulla (1981): *Lastenkirjallisuus Suomessa 1543–1850*. Tammerfors: Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti.
- Orlov, Janina (1999): ”'Var glad som sparven kvittrar' – barnlitteraturen”, *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*, utg. Johan Wrede. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, s. 339–350.
- Rajalin, Marita (1984): ”Finlandssvensk barnlitteratur före 1945”, *Barnboken i Finland förr och nu*, red. Maija Lehtonen, Marita Rajalin & Maria Laukka. Stockholm: Rabén & Sjögren, s. 38–53.
- Rhedin, Ulla (2004): *Bilderbokens hemligheter*. Stockholm: Alfabet.
- Rhedin, Ulla (2013): ”Kaos och ordning – att berätta ur barnets perspektiv och våga möta barndomens mörker”, *En fanfar för bilderboken!*, red. Ulla Rhedin, Oscar K. & Lena Eriksson. Stockholm: Alfabet, s. 37–63.
- Rosenqvist, Kerstin (1974): *Finlandssvensk barnlitteratur fram till år 1900*. Uppsala: Avd. för litteratursociologi.
- Topelius, Zacharias (1855a): ”Om läsning för barn. I”, *Helsingfors Tidningar* nr 87 7 november, s. 2.
- Topelius, Zacharias (1855b): ”Om läsning för barn. II”, *Helsingfors Tidningar* nr 93 28 november, s. 2.
- Topelius, Zacharias (1855c): ”Om läsning för barn. III”, *Helsingfors Tidningar* nr 96 8 december, s. 2.
- Topelius, Zacharias (1855d): ”Om läsning för barn. IV”, *Helsingfors Tidningar* nr 99 19 december, s. 2.
- Topelius, Zacharias [1865] (2021): ”Förord till Onkel Adam”, Zacharias Topelius *Läsning för barn*, red. Hanna Kurtén & Ulrika Gustafsson. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, s. 3. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-978-951-583-529-1>
- Topelius, Zacharias (1897): ”Tippelill”, *Sländan* nr 8 1 maj, s. 64.
- Westin, Boel (2014): ”Stenens berättelser. Tove Jansson och idén om den lömska barnboksförfattaren”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 89, s. 55–62.

Widhe, Olle (2021): "Inledning", Zacharias Topelius *Läsning för barn*, red. Hanna Kurtén & Ulrika Gustafsson. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, s. XIX-XC.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-978-951-583-529-1>